

Uderground pedagógia 3.

Ha volna olyasmi, hogy underground pedagógia, az talán olyasmi volna, hogy nem hisz magában. Hiszen a magabízó pedagógiák nálunk könnyen érvényesülhetnek, nem rekedhetnek kívül, egy magyar alapítású buddhista közösség éppúgy lehet öntudatos pedagógiai közszereplő, mint az ezoterikus Waldorf, vagy egy vállalat, ma lényegében bárki legitim, aki magát legitimnek tekinti, márpedig az undergroundnak legitimitási problémái vannak, az tehát csak úgy lehetséges, hogy önmaga iránt vannak kétségei. Nem nagyon hisz saját küldetésében sem, mondjuk épp azért, mert annyi megtapasztalt küldetésben csalódott. Nem akar törvényt írni, mert számára nincs ellenszenvesebb a pedagógiai paragrafusoknál. Egyszerűen csak el akar szakadni, kissé még önmagától is. Nos, hát ilyesféle pedagógiát állított elő Hanczár Gergely Oktatástechnika című kötetében. (1)

Oktatástechnika a cím, ennél borzasztóbb, ironikusabb, filozofikusabb címet nem is a adhattak volna a szerzők a könyvüknek. Borzasztó, hiszen szegény földön járó olvasó azt képzelheti, ez a könyv két doktor által írt nagyon tudományos bevezetés – terjedelménél fogva nem nagyon lehet más – az iskola technikai eszköztárának a világába, vagy egy kis gyötrelmes szaknyelvi magolnivaló, rendszerekről, típusokról és eljárásokról. Vagyis szükségképpen elavult már megjelenése pillanatában, ha már születésekor érdemes volt egyáltalán papírra vetni, hiszen az oktatástechnika vagy gyakorlat, vagy semmi. Az efféle előítéletes olvasót az bátoríthatja fel mégis az olvasásra, hogy a borítón a felirat, a cím krétával íródik, a táblánál álló figura bal keze pedig szivacsot szorongat. S furcsa piros egyenhallgatók révén pereg ez a film. Ezt a címlapon kirajzolt ironiát aztán a könyv vissza is igazolja, hiszen a közvetlen téma ugyan tényleg az oktatási eszközök pedagógiai metodikájának a világa, de a szerző bevallja, hogy ennek az egyetemi nevelés-tudományi tantárgynak a tanítása során egyetlen prezentációt sem készített, személyesen oly mértékig vizsgálgyogva az efféle „instrumentalizációt”. Képzeltető, milyen odaadással képviselte ennek szükségességét. Vagyis hát nem is kell ezt

elképzelnünk, hiszen a könyv a technika csaknem szisztematikus tagadása az oktatásban, valójában anti-oktatástechnika, de még ez sem pontos, hiszen az oktatástechnikai fétis megsemmisítése egyáltalán nem az oktatáselméletek nehéz(kes) fegyverzetével zajlik, hanem könnyed költői-filozófiai elmélkedésekben, tézisei, illetve antitézisei rövid bemutatását újra és újra hasonlatokkal, vagy tárgykörben nagyon messziről való analógiákkal erősíti meg, hagyományos egyetemi tanulásra tudatosan alkalmatlanná téve a könyvet, és egyéb vonatkozásokban is, mindezzel oly mértékig kilép az 'oktatástechnika' szó ma közkeletű asszociációs tartományából, hogy valójában a cím már csak tréfa. Hiszen aki az oktatástechnika híve, oktatója, elkötelezettje, annak ezt a könyvet tulajdonképpen máglyára kellene vettetnie, hiszen a kötet a legborzasztóbbat válaszolja arra a kérdésre, ha nem is olyan komolyan, de annál meggyőzőbben, hogy ment-e az oktatástechnika által az oktatás világa elébb: természetesen nem, hátrafelé azonban jelentősen, mivel a haladásra vagyunk idomítva, nem is vesszük észre tehát, hogy milyen hatékonyan rombolunk, miközben elveszünk az eszközhasználatban. S ami fölött aztán keseregve, sóvárogva várjuk a haladás újabb áldásait.

Ünnepelhetnénk is a kötetet, ha igazából lenne, ha belekapaszkodhatnánk valahogy, hiszen keserves tanári csatáinkban a szellemi és a fizikai instrumentalizmussal szemben jó tanácsokkal szolgálna, csak hát ettől a kapcsolattól a szerző jönne leginkább zavarba, hisz műve, jegyzete (ez aztán tényleg jegyzet, hiszen valódi jegyzetekből áll, egy-két oldalas gondolatmenetekből, melylyel persze tagad minden szokásos egyetemi jegyzetet) nem igénybejelentés volt egy új pedagógiára, hanem a pedagógiával való szakításának epilógusa.

Nem azt sugallja tehát a kötet, hogy lehetne, kellene másképp, hanem inkább valami olyasmit, hogy adjátok föl. Lám, én is föladtam. Hiszen amikor a jegyzeteket írja, már tudja, hogy otthagyja az egyetemet, s nagyjából a neveléstudományokat is. Amikor ezt a kritikát írom, Hanczár Gergely pedagógiai blogján már évek óta nincs új bejegyzés.

Persze egy efféle negatív sugallat is lehet ösztönző az egyetemről távol, hogy nem kell, nem szabad komolyabban venni a technikát, mint saját magunkat, s ha lesz az egyetemen, egyetemeken nyitott pedagógiai kultúra, annak bizonyosan forrása lesz a Hanczár-Blénessy-féle kalandos és sikeres kiugrás.

(Hogy mit gondoljunk az egyetemi pedagógiáról, most ezt a legátfogóbban értve, tehát nem csak a neveléstudományi tanszékekre, tanárképző karokra, ahhoz talán a leginspirálóbb idézet az, ahogy a tanszéki levelezőlistán minősíti egy egyetemi oktató a diákok szerzőink által inspirált, a nagy oktatóterem falaira kihelyezett plakátjait: „olyan lett a terem, mint a nyugati aluljáró, már csak a hűgyszag hiányzik”. Ez most itt csak ennyi, nagy dolgozatban volna ez tárgyalandó, az egyetemek pedagógiai összeomlása, de hagyjuk.)

Az oktatástechnika cím a kis kötet végső summázatában tulajdonképpen megteremti a kifejezésnek egy talán sosem kipróbált jelentését, hogy az oktatástechnika voltaképpen annak a kérdése, hogy miképpen oktatunk, miféle techné az, miféle művészet, mesterség, tudomány, s némiképp módszer az, ahogy az oktatás

lehetőségessé, hatékonyvá, emberivé válik. Sosem hagyva redukálódni technikává, didaktikává. Hogy megteremti, némiképp túlzás, inkább elhárítja az akadályokat, torlaszokat robbant fel, hogy aztán magunk lehessünk konstruktívak.

Itt az ideje azonban, hogy a kritika kifejtésében alkalmazkodjam némileg a kötethez, hiszen ha tovább folyik itt az összefüggő értelmezés, akkor a leírtak ellenére is az a hamis benyomása lehet az olvasónak, hogy az *Oktatástechnika* maga is egy egész. Legalábbis ellen-egész. Pedig nem az, noha az azért lehetne, lehetett volna. Annál is inkább kellene a módosítás, hiszen a szerzői viszony saját munkájához nyíltan, vállaltan, sőt csaknem hivalkodóan ambivalens: „Aki a könyv nagy részével egyetért, az furcsa ember lehet. Én sem értek egyet a nagy részével. Gabi sem.” Jegyzetek jönnek tehát, abban azonban nem nagyon reménykedem, hogy máris képes volnék önellentmondásos magaslatokra.

Ki más lehetne az underground sorozatnak az igazi underground szerzője, mint a kiadó névadója maga, aki szépen alakuló egyetemi karriernek fordított hátat, vagyis a szabad életet választotta az egyetemi katedra helyett, úgy döntött, hogy az egyetemi oktatói létformát kötött, zárt, fojtó létformának tekinti, melyből ki lehet, ki kell lépni, ha már rosszul érzi magát benne. S persze nem a szellemi munka volt számára túl megerőltető, épp ellenkezőleg, Hanczár a legkönnyebb úgy elképzelni, hogy már a bilin ülve is bölcsekedik, igazi értelmiségi alkat, de talán éppen ez volt a baj, mert az egyetem, ahol dolgoznia kellett, sokkal kevésbé volt egyetem, mintsem hogy azt olyan könnyű lett volna elviselni. Mindehhez jött még egy speciális nehézség, hogy a neveléstudomány volt a területe, ezen belül pedig az oktatástechnika oktatója volt, ez pedig a meghasonlott egyetem periferiájának a periferiája. Miközben amúgy maga az új világ, hiszen a digitális forradalom vívmányait kellett magyarázni, tanítani, közvetíteni.

Dühítő olyasmit olvasni egy egyetemi embertől, amelyet jó lenne már, ha olvas-

hatnánk, de amikor olvassuk, azért olvashatjuk, mert nem egyetemi ember már, annak csak a visszája.

Ez tehát nem az az oktatástechnikai könyv, amit tíz évi egyetemi oktatómunka után meg kellett volna írniuk, hanem annak a meg nem született könyvnek a kritikája, kritikai oktatástechnika.

Olvastam sok évvel ezelőtt egy fiatalember pedagógiai szakdolgozatát, legutóbb akkor voltam felvillanyozódva ennyire, hogy lesz még talán egyszer ismét magyar pedagógia. (Az a fiatalember még rendes tanári álláshoz sem jutott aztán sokáig.)

Ebben a könyvben semmit nem szabad szó szerint vennünk, ez tulajdonképpen jóval nehezebb annál, mint a könyvvel azonosulni, hiszen olyan könnyed, hogy talán még egy ortodox technicista is nevetne a görbe tükrön, ha merne belenézni. Komolyan venni, aztán mégsem, de azért mégis, ez lehetett a recept, hogy kissé a gondolkodásunk módja változzék, hogy merjünk elhagyni az oktatástechnika elméleti doktrínák világát. „Az oktatástechnika hazudik. OK. De lehet, hogy sokkal általánosabb jelenségről van szó.”

Mi is a tézis, hasonlat, ahonnan elrugaszkodik, s amihez vissza-visszatér? „Az oktatástechnikával nagyon vigyázni kell, hogy nehogyan izfokozó legyen belőle. Azt látom, hogy általában arra szokták használni,

amire a vegetát. Aki szereti az olcsó hús híg levét felvegetázva, az egye is meg, és ne kínálgasson vele másokat. Engemet ne!”

Természetesen Hanczár nem intellektuális gépromboló: „Tagadni a mosógépet még nagyobb oktalanság lenne, mint

elhinni, hogy megkönnyíti az életem.”; „A számítógépek saját képükre és hasonlóságukra akarnak minket formálni. Éppúgy, ahogy a sztahanovista traktorista is a traktorjára szeretett volna legjobban hasonlítani. Én, köszönöm szépen, nem kérek viharlámpát.”

A oktatástechnikai eszközök minél fejlettebbek, annál inkább válhatnak a pedagógiai történet főszereplőjévé, csak hát ez nagy szemfényvesztés, mert pedagógiai értelemben nincs fejlődés, a távoktatás is csupa cselvetés és megtévesztés, a képaradat helyettesíti, korlátozza a gondolkodást, „az egész sulinet egy tévedés, és mindig is az volt”.

Az oktatástechnika kérdése természetesen gazdálkodási és filozófiai kérdés is, s persze a tanárlétre vonatkozóan is vannak konzekvenciái, ahogy védené a technika fölfuvalkodott szellemétől az iskolát, ugyanúgy védené a tanárt az engedelmes eszközzé válástól. „Aki ingyen részt vesz azokban a kísérletekben, amikre nem köteles ingyen túlórákat szánni, az meg elhanyagol olyan dolgokat, ami a társadalmunknak még többet kerül. A családját meg az egészségét.”

A oktatástechnikai eszközök minél fejlettebbek, annál inkább válhatnak a pedagógiai történet főszereplőjévé, csak hát ez nagy szemfényvesztés, mert pedagógiai értelemben nincs fejlődés, a távoktatás is csupa cselvetés és megtévesztés, a képaradat helyettesíti, korlátozza a gondolkodást, „az egész sulinet egy tévedés, és mindig is az volt”.

Az oktatástechnika kérdése természetesen gazdálkodási és filozófiai kérdés is, s persze a tanárlétre vonatkozóan is vannak konzekvenciái, ahogy védené a technika fölfuvalkodott szellemétől az iskolát, ugyanúgy védené a tanárt az engedelmes eszközzé válástól. „Aki ingyen részt vesz azokban a kísérletekben, amikre nem köteles ingyen túlórákat szánni, az meg elhanyagol olyan dolgokat, ami a

társadalmunknak még többre kerül. A csatládját meg az egészségét.”

Ha a magyar felsőoktatás valamivel ellenállóbb volna saját betegségeivel szemben, Hanczár jelentős művet írt volna, lett volna kénytelen írni, a mai kőtblák közt azonban már egy kiadós tüsszentés is forradalom. Ami persze nem vált ki forradalmat.

Ültem minap a kiváló egyetem valóság-szemináriumán, láttam az idomítottan hallgató, hallgatva beszélő, beszélve hallgató diákokat, s felrémlett a múlt század hetvenes éveiből, ha a kis vidéki főiskola szemináriumán nem volt szellemi csata, szorongatott bennünket a szégyen.

Arról ír egy helyütt, hogy ma már ciki Times New Roman betűket használni, olvasom mindezt a Times New Roman betűket használó könyvében, melynek tipográfiája kifejezetten szabványos, mondhatnám azt is, hogy igénytelen. Puritán. Talán a szöveg radikalizmusát ellensúlyozandó, helyes, valóban nem hiányzik, de akkor viszont mi a baj a Times New Romannal? Az is csak egy eszköz.

Ahol nagyon konkrét a könyv, ott gyakran háborogtam.

Hanczár szélsőséges alak, mint az a testnevelő, aki komoly, humán megfontolásból, sőt, alkatilag is idegenkedik a versenytől, vagy mint az a matematikatanár, aki érzelmek nélkül semminek nem látja értelmét. A PPT személytelen, maga az eldologiasodás, mondja leleplezően, és joggal, de épp ez a jó, hogy van valami tárgyyszerű adottság, ami mellett én tanárként önfelédten lehetek az, aki.

A pedagógusjelölt diákjai, amikor célokat fogalmaztatott velük, majd környezetet a célokhoz, végül eszközöket, s nem fordítva, többnyire eljutottak a mai iskola tagadásáig. Ahogy ebben a mai iskolában Hanczár sem találta meg a helyét. Amiben az a lehangoló, hogy alighanem azért, mert ebből az iskolai lelki-szellemi klímából nagyon-nagyon hiányzó adottságai gátolták, hogy alkalmazkodjon. De persze nem is nagyon akart.

*

Innen nézve című könyve elegendő íráskor gyűjteménye, a fekvőrendőr dilemmájától, hogy miért is kell a jó utat elrontani (*Az „aktív fekvőrendőr”*) – csak hangosan felnevetve lehet végigolvasni, mert igazi szatíra az értelmetlenség diadaláról –, a gyermek spenóttal etetésének filozófiai gondjaitól (*Nézeteltérés a spenót körül*) a pedagógiai haladás iránti kétségeken át (*Paedagógiai Örök – A pedagógia tragédiája*) az órazavaró diákok megértésének szükségességéig (*A megzavart óra és a kiborult tanár*). Radikális könnyedséggel cincál szét minden eléje került értelmetlenséget, megőrizve, felnőtt változatban előadva az örökké okvetetlenkedő, értetlenkedő, örökké visszakérdező, rákérdező gyermek idegesítő és felvillanyozó figuráját.

Persze, a komoly lapok nem vették komolyan. Pedig Hanczár könyveit a pedagógiai karokon kötelező irodalomnak kellene jelölni, hiszen azokban a létfontosságú szellemi vitaminokban bővelkedő szövegeket állított elő, melyek a saját fejfel való gondolkodás nélkülözhetetlen összetevői. Olyan természetességgel, mint ahogy a vadrózsa nem tud lemondani a C-vitamin előállításáról, és nem is vág hozzá áldozatos vagy szenvedő képet, neki ez virágzása természetes következménye, valahogy Hanczárból is ilyen természetességgel árad egyfajta derűs, humán kritikusság.

„Megkérdőjelezek, tehát kérdéses, hogy vagyok-e”, írja, s ebben a tételében, ami a kötet mottója, voltaképp csak egyszerű következetesség van, de mertünk-e valaha megtenni ezen az úton (magunk felé) akár egyetlen lépést is? Az olvasó faggathatja magát, kénytelen lesz, hiszen még feladatok is kap, könnyűeket, de azért mégis eléggé megrázóakat. Lehetne ennek a kérdésnek persze nagyon keserű tónusa is, hiszen Hanczár szövegei tulajdonképpen homokszemek a mai szellemi gépezetekben, ferde, keresztmenetes csavarok, kóbor áramok a megszokott lépcsőkorlátokban, kapaszkodókban. Azt élhette meg, amit az egyik kitűnő, a pedagógusképzés rémségeit és árulásait bemutató írása (*Tanár Képzés*) előtt jelez, „ez a tanulmány életem első és egyelőre egyetlen felkérésre szüle-

tett tanulmánya”, hogy tehát nincs szükség, nincs igény, nincs megrendelés arra, amit ír. Arra, ahogyan gondolkodik. Ami lehangoló és riasztó kritikája közoktatási állapotainknak. Ő meg mosolyogva biccent, és lép tovább.

A könyv java a részletekben, a gondolkodásmódban, a tartásban van, valahogy úgy, ahogy a címlapon az egyforma, arcta-

kicsit fájdalmasan, kicsit fanyarul (ez belemesélés) néz ránk, hogy akkor most mi van, földadom? Földadod? Földadjuk?

Hanczár Gergely és Blénessy Gabriella (2010): *Okta-tástechnika*. Underground Kiadó, Budapest.

Hanczár Gergely (2010): *Innen nézve*. Underground Kiadó, Budapest.

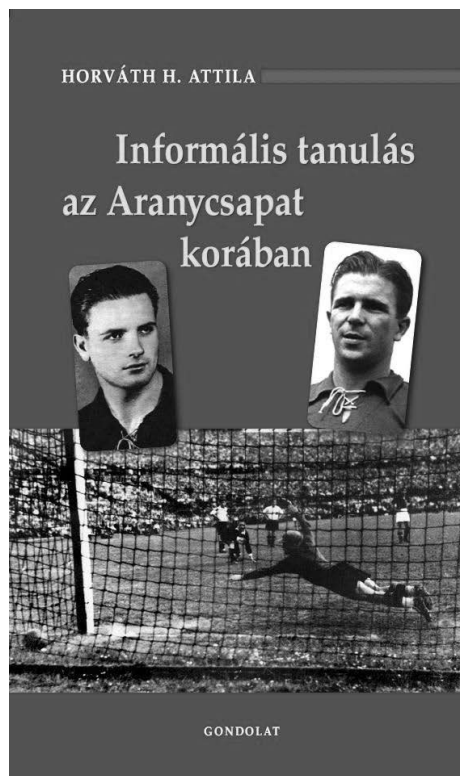
Jegyzet

(1) A könyv két szerzős. Ellenben a szöveg meghatározó része egyes szám első személyben fogalmazódik, s kétségtelenül Hanczár Gergely tollából. Ezért tehát a kissé nehézkes, ráadásul félrevezető szerzői többes helyett ebben a kritikában Hanczár Gergely a címzett. Blénessy Gabriella bármilyen jelentős szerepet is játszott a dolgozat megszületésében mint rokon

szemléletű kolléga, ezt fogódzó, vagyis érdemi szöveg-részek híján nincs módom sem méltatni, sem megítélni.

Takács Géza

Monor, Kossuth Lajos, Általános Iskola

A Gondolat Kiadó könyveiből